

en de verschillen tussen de gezinnen met meer of minder inkomensstrekkers vergroot? En hoe zijn de effecten op het arbeidsmarktgedrag? Hoe is de uitpak over de grenzen heen, in het bijzonder België, waar de verzelfstandigde AOW-rechten blijkbaar ernstige nadelen voor de vanuit Nederland gepensioneerden hebben?

Ofschoon wij ons realiseren, dat de praktijkervaringen nog van te korte tijd zijn, zullen wij een voorlopige eerste reactie van de staatssecretaris op prijs stellen. Wij stellen daarop vooral prijs, omdat er nieuwe onrust dreigt naar aanleiding van berichten, dat de sociale zekerheid, zelfs los van de voornoemde uitspraken, op grond van tegenvallende financiële ontwikkelingen opnieuw ter discussie zou staan.

Mijnheer de Voorzitter! Op onze vraag nr. 101 over de betekenis van het akkoord van Schengen luidt het antwoord, dat het geen betekenis zou hebben voor de harmonisatie van de sociale zekerheid in Europa. In directe zin moge dat waar zijn, maar indirect zal de open Europese binnenmarkt onzes inziens wel degelijk gevolgen hebben. De debatten in het Europees parlement in november 1986 versterken ons in die opvatting. Mijn partijgenote mevrouw Weggen heeft terecht gevraagd, wat wij aan een open economische markt hebben, wanneer mensen niet geheel Europa als hun arbeidsmarkt kunnen beschouwen. Dit vraagt om een betere afstemming van het arbeidsrecht, de sociale zekerheid, de wetgeving op het terrein van de arbeidsomstandigheden, de opleidingen en de diploma-erkenning. Ook tijdens de ontmoetingsdagen 25 tot en met 27 januari 1988 voor vertegenwoordigers van het Europese Parlement en de voorzitters of hun vervangers van de commissies voor sociale zaken van de twaalf landen is dit uitvoerig aan de orde geweest. In deze driedaagse conferentie werd de onverbreekelijke samenhang tussen economische en sociale zaken als noodzakelijke voorwaarde voor een evenwichtige groei in en naar de Europese Gemeenschap algemeen erkend. Nu het Akkoord van Schengen, in 1992 uit te voeren, met rasse schreden nadert, stellen wij een uitvoeriger reactie met het oog op die toekomst dan in het antwoord op onze desbetreffende vraag is gegeven, wel op prijs. In dit verband

kan mogelijk ook iets worden gezegd over het op pagina 72 van de memorie van toelichting aangekondigde en inmiddels gehouden overleg in het Permanente Comité voor Arbeidsmarktvoorstellen.

Mijnheer de Voorzitter! Deze bewindslieden staan voor vele complexe opgaven die zij zeker niet alleen kunnen oplossen. De grenzen van de verzorgingsstaat zijn in de afgelopen tien jaren duidelijker aan het licht getreden. Met nieuwe aanpak en elan is er veel in beweging gebracht sinds 1982, ook al is de materie weerbarstiger dan het in 1985 en 1986 even leek. Terecht wordt er weer een groter beroep gedaan op particuliere mensen en instellingen van een verantwoordelijke samenleving. Echter, ook die particuliere initiatieven en mogelijkheden hebben hun grenzen. De overheid houdt daarbij haar zorg voor de sociale rechtsstaat en dient bodemvoorzieningen, vloeren, te garanderen. Daartoe mag en moet een beroep op de solidariteit kunnen worden gedaan. Ik denk dat onze partijgenoot fractievoorzitter De Vries dit met zijn 60-procentnorm als boodschap heeft willen overbrengen, met alle betrekkelijkheid die een getalsnorm naar tijd en omstandigheden moge hebben. Echter, op grond van onze opvattingen over collectieve verantwoordelijkheid is één ding zeker, namelijk dat een zo volledig mogelijke werkgelegenheid niet alleen de beste waarborg voor persoonlijke ontplooiing is maar ook het beste fundament voor ons nog altijd hoge niveau van sociale zekerheid zal zijn. Daarom blijft herstel van die werkgelegenheid eerste prioriteit behouden, ook wanneer dit tijdelijk offers vraagt. Wij blijven van oordeel dat deze bewindslieden met hun beleid hieraan bijdragen en onze steun verdienen.

De Voorzitter: Ik geef thans het woord aan mevrouw Bos-Beernink, die haar maiden speech zal houden.

Mevrouw Bos-Beernink (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De minister heeft de Tweede Kamer toegezegd, in de eerste helft van 1988 met een beleidsnota te komen over de maatschappelijke positie van meisjes en jonge vrouwen. De Emancipatieraad heeft hiervoor in zijn advies "Meisjes en jonge vrouwen"

aanbevelingen gedaan ten aanzien van zelfstandigheid, participatie en desegregatie, die een nieuwe generatie vrouwen vanaf de start hopelijk een betere toegang tot de arbeidsmarkt zullen bieden. Wij zien met belangstelling de toegezegde en al zo lang verwachte nota tegemoet.

Maar waar blijft de overheidsvoorlichting aan de doelgroep achttienjarigen in 1990? Wij hebben nog maar anderhalf jaar en voorlichting is zeker op dit terrein een langdurig proces. De minister verwacht toch niet dat de TV-spots van postbus 51, waarin het jaartal 1990 wordt genoemd, voldoende zijn om de vandaag zestienjarige duidelijk te maken wat straks hun rechten en plichten zijn? Bij alle doelgroepen, waarop de campagne zich zal richten, vragen wij extra aandacht voor de ouders. Vindt de minister het ook niet van essentieel belang dat de voorlichting sterk op ouders wordt gericht? In de praktijk blijkt immers dat ouders en opvoeders, alsmede de sociale omgeving nog altijd een grotere invloed uitoefenen op de toekomstplannen van meisjes dan de leerkrachten. Hoe denkt de minister deze categorie in het bijzonder te informeren?

Mijnheer de Voorzitter! Erkend moet worden dat de regering door campagnes, van "Slaag exact" tot "Vrouwen gezocht in mannenberoepen" en andere ondersteunende maatregelen, tracht te bewerkstelligen dat ook meisjes meer rekening houden met het arbeidsperspectief en zich meer gaan richten op technische en exacte studies. Het is inderdaad te gek dat, terwijl 40% van alle ingeschrevenen in het hoger onderwijs vrouw is, slechts 5% in het hoger technisch onderwijs participeert.

Is de minister niet van mening dat het voor de hand had gelegen, bij de nieuwe maatregel van minister Deetman betreffende de lerarenopleiding technische vakken, waarvoor de aanmelding structureel te gering blijkt te zijn, een voorkeursbehandeling aan vrouwen te geven en bij voorbeeld 10% van de plaatsen voor vrouwen te reserveren? Er is vaker gezegd dat juist voorbeeldfuncties in de zogenaamde mannenberoepen meisjes stimuleren in hun beroepskeuze. Wij vinden dit een gemiste kans en zouden de coördinerend minister voor emancipatiezaken met klem willen vragen, te bevorderen dat vrouwen hier voor positieve discriminatie in aanmerking komen.

Verwijzend naar het project Educatie voor vrouwen uit minderheidsgroepen wil ik de minister vragen, of het bericht in Trouw van 12 februari, dat het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor 150 Turkse jongeren een opleidingsproject in de horeca en het toerisme in verband met remigratie opzet, juist is. Kan de minister mededelen hoe de selectie plaatsvindt en of hij bereid is ook hier concrete beleidsmaatregelen te nemen, opdat Turkse vrouwen de gelegenheid krijgen de opleiding te volgen?

In de rapportage over de rondgangsgesprekken spreekt de minister over de welwillendheid van alle ministers ten opzichte van emancipatie, maar na lezing van het stuk bekruipt ons het gevoel dat de coördinerend minister voor emancipatiezaken deze rondgang tandenknersend moet hebben afgelegd. Een korte inventarisatie leert ons, dat de aanwezige emancipatiedeskundigheid op sommige departementen te wensen overlaat, dat op vijf van de dertien departementen er een beleidsnota emancipatie ligt, waarbij de vraag gesteld mag worden of deze operationeel is of zich in de interne discussiefase bevindt, terwijl bovendien het opnemen van de emancipatietaken in de functieomschrijvingen helaas in de meeste gevallen nog niet heeft plaatsgevonden. Al met al blijkt het emancipatiefacetbeleid nog een heel teer plantje te zijn. Het zal behoorlijk ondersteund moeten worden, wil de minister bij zijn aangekondigde volgende rondgang, in 1989, niet een verlepte tuin aantreffen.

Met het eigen emancipatiesubsidiebeleid van de departementen is het droevig gesteld. Reservering van afzonderlijke middelen ten behoeve van een eigen emancipatiebeleid werd (nog) niet wenselijk geacht. De minister zelf is de mening toegedaan dat aanvragen uit het veld een stimulerende invloed zullen hebben op het ontwikkelen en honoreren van emancipatieprojecten. Kan de minister mededelen hoe het staat met de criteria die per departement voor honorering van projecten gehanteerd worden? Hoe luiden die en komen zij enigszins met elkaar overeen? Kan men zich bij afwijzing door een vakdepartement wenden tot de coördinerend minister voor emancipatiezaken, die dan maar een Salomonsoordeel moet uitspreken?

Terecht bepleit de minister een top-down benadering op de departementen. Naarmate een duidelijker top-down laat weten dat emancipatiebeleid een noodzaak is en als gewoon beleid moet worden beschouwd, zal de weerstand zeker afnemen. Ik hoop dat dit de vakdepartementen de swing geeft om niet in intenties te blijven steken, maar tastbare resultaten te boeken.

Ten aanzien van de signaleringsfunctie vraag ik de minister of ook hier, zoals bij onderzoek en voorlichting voorgesteld, een checklist niet een goede oplossing kan bieden om de gesignaleerde vrijblijvendheid in te tomen. Ik maak gemakshalve maar een vergelijking met de monteur die bij keuring of onderhoudsbeurt van een auto verplicht een aantal punten afwerkt. Nu de signaleringsfunctie volgens de nota nog niet op alle departementen wordt gerealiseerd, vraag ik de minister een dergelijke checklist bij iedere nota, wetsvoorstel en dergelijke op te nemen, waarop dan onder andere de gevolgen van beleidsvoornemens voor de positie van vrouwen moeten worden opgenomen.

Wij juichen het beleid van deze minister om over een zo breed mogelijk front een gericht beleid te voeren inzake het bevorderen van positieve actieprogramma's, toe. In dit verband vernemen wij graag van de minister of los van de overheidssector een aantal bedrijfstakken zijn aan te geven, waarin volgens de verwachtingen de instroom en doorstroom van vrouwen het meest gewenst is om het dreigende gat in de beroepsmarkt te vullen. Zo ja, moeten die takken dan niet extra gestimuleerd worden, ook van overheidswege, om positieve actieprogramma's op te stellen? Wij vinden het ook erg belangrijk dat de overheid op korte termijn stimuleert, dat de ondernemingsraden een zodanige samenstelling krijgen dat de vrouwen een meer evenredige vertegenwoordiging krijgen. Is versterking van het vrouwelijke element in de ondernemingsraad niet te prefereren boven afzonderlijke vrouwencommissies om het invoeren van positieve actieprogramma's en vrouwenpunten te bevorderen? Dat de overheid bij het verlenen van subsidie aan gesubsidieerde en gepremieerde instellingen als één der voorwaarden stelt dat een positief actieprogramma voor vrouwen aanwezig moet zijn, vinden wij een

terecht te stellen eis. Kan de minister mededelen of en, zo ja, wanneer deze eis hard gemaakt kan worden?

In het totale emancipatiebeleid vragen zeer essentiële zaken om spoedige behandeling. U raadt het: de kinderopvang en de pensioenregeling in het kader van de vierde EG-richtlijn. Wij laten deze punten nu rusten, daar binnenkort een standpuntbepaling van de regering te verwachten is. Of kan de minister nu reeds enig uitsluitsel geven over deze standpuntbepaling? Zeker is dat als er geen aanvaardbare oplossingen voor de kinderopvang worden aangedragen, veel van het emancipatiewerk vergeefs is gedaan. Ten slotte, aanhakend bij het verzoek van mevrouw Jaarsma, vernemen wij graag van de minister of er onoverkomelijke bezwaren tegen zijn om alsnog met zijn collega van Economische Zaken te bezien of de onbetaalde arbeid van vrouwen, die toch bijdraagt aan het welvaarts- en welzijnspeil van onze samenleving, in de statistieken kan worden opgenomen.

In een tijd van economische spanningen, werkloosheid en financiële bezuinigingen, kan het voor velen verleidelijk zijn om het emancipatiebeleid een geringere prioriteit te geven. Wij vinden echter dat, zowel om rechtvaardigheid in onze samenleving te realiseren als ook om in te spelen op de toekomstige ontwikkeling van ons land, niet getornd mag worden aan de emancipatie doeleinden en de benodigde middelen. Daarom willen wij de minister steunen en zo nodig nog meer stimuleren om onverschrokken door te gaan op de ingeslagen weg.

De heer **Heijmans** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het beleid van het departement van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wordt in steeds sterkere mate de spil van het gehele regeringsbeleid. De algemene beschouwingen aan de overzijde draaiden nagenoeg geheel om twee belangrijke onderdelen van dit departementale beleid, namelijk de werkgelegenheid en de inkomenspolitiek. Ook in dit huis is, in november, veel aandacht aan deze problemen gegeven. Het is derhalve vandaag in mindere of meerdere mate de vierde keer dat de belangrijkste punten uit de begroting van